

Nordeuropas svampe

Læssøe, Thomas; Petersen, Jens H.

Publication date:
2019

Document license:
[CC BY](#)

Citation for published version (APA):
Læssøe, T., & Petersen, J. H. (2019). *Nordeuropas svampe*. (1. udg.) Gyldendal.

Nordeuropas svampe

Thomas Læssøe
Jens H. Petersen

Gyldendal

Indhold

Bind 1 (kantareller, lamelsvampe og rørhatte)

Forord	6	fladhatte (<i>Collybia</i> m.fl.)	274
Tak	7	bruskhatte (<i>Marasmius</i> m.fl.)	302
Værkets omfang og opbygning	8	grynhatte (<i>Cystoderma</i> m.fl.)	314
Hvorfor svampe?	10	parasolhatte (<i>Lepiota</i> m.fl.)	320
Svamperiget	10	snekkehatte (<i>Limacella</i> m.fl.)	348
Svampenes ernæring	14	fluesvampe (<i>Amanita</i> m.fl.)	352
Svampegeografi og voksesteder	20	skørhatte (<i>Russula</i>)	372
Aseksuel formering	22	mælkehatte (<i>Lactarius</i> m.fl.)	414
Frugtlegerer	24	rødblade (<i>Entoloma</i> m.fl.)	448
Mikroskopi	31	skærmhatte (<i>Pluteus</i> m.fl.)	486
Lugte og smage	37	champignoner (<i>Agaricus</i> m.fl.)	500
At arbejde med frugtlegerer	38	blækhatte (<i>Coprinus</i> m.fl.)	520
		mørkhatte (<i>Psathyrella</i> m.fl.)	546
Bestemmelshjul til svampegrupper	42	svovlhatte (<i>Hypholoma</i> m.fl.)	580
Kantareller (<i>Cantharellus</i> m.fl.)	46	slimslør (<i>Gomphideus</i> m.fl.)	596
Bestemmelshjul til lamelsvampe	56	skælhatte (<i>Pholiota</i> m.fl.)	600
østershatte (<i>Pleurotus</i> m.fl.)	60	brunsporede småsvampe (LBMs)	616
tragthatte (<i>Clitocybe</i> m.fl.)	98	trævlhatte (<i>Inocybe</i>)	652
navlehatte (<i>Omphalina</i> m.fl.)	128	tåreblade (<i>Hebeloma</i>)	680
vokshatte (<i>Hygrocybe</i> m.fl.)	142	slørhatte (<i>Cortinarius</i>)	690
huesvampe (<i>Mycena</i> m.fl.)	176	netbladhatte (<i>Paxillus</i> m.fl.)	756
ridderhat (<i>Tricholoma</i> m.fl.)	226	Rørhatte (<i>Boletus</i> m.fl.)	760

Indhold

Bind 2

Bestemmelshjul til svampegrupper	820	Skivesvampe m.fl.	1348
		jordtunger m.fl.	1350
		gelatinøse skivesvampe	1364
		frynseskiver m.fl.	1372
		høje, ikke-strithårede skivesvampe	1404
		lave, ikke-strithårede skivesvampe	1426
		sprækkeskiver, barkhuller m.fl.	1468
		Laver	1484
		Nålelaver og nålesvampe	1494
		Meldug og kuglesæksvampe	1500
		Kernesvampe	1510
		kødkernesvampe	1512
		stromatiske, mørke kernesvampe	1546
		ikke-stromatiske kernesvampe	1582
		tyksæksvampe	1602
		kulmunde m.fl.	1614
		Insektsæksvampe	1620
		Sækdugsvampe	1622
		Aseksuelle svampestadier	1626
		Svampe dyr	1646
		Litteratur	1660
		Register over værkets arter mm.	1674
		Register over danske slægtsnavne	1712
		Fotografer	1714
Poresvampe	824		
poresvampe med stok	826		
knippeformede poresvampe	846		
flerårige poresvampe	854		
enårige, hatdannende poresvampe	886		
enårige, resupinate poresvampe	932		
Rosetsvampe m.fl.	952		
Barksvampe	960		
hatdannende barksvampe	962		
årede barksvampe	974		
skøre barksvampe	986		
plane, faste, hvidlige barksvampe	1000		
plane, faste, farvede barksvampe	1012		
piggede barksvampe	1036		
Pigsvampe	1054		
Hængeskåle	1076		
Køllesvampe	1092		
Tåresvampe	1154		
Bæresvampe	1162		
Rust- og brandsvampe	1198		
Bøllesvampe	1214		
Redesvampe	1216		
Stinksvampe	1222		
Støvbolde m.fl.	1228		
Trøfler	1256		
Bægersvampe m.fl.	1278		
mørkler m.fl.	1280		
bægersvampe med dæmpede farver	1290		
gule, orange til røde bægersvampe	1328		

Forord

„Jeg fatter det ikke – jeg kan simpelthen ikke forstå naturen mere . . .“ udbrød den ene forfatter til den anden efter at have oplevet helt svampetomme skove grænsende op til skovstykker med tusinder af frugtlegermer. Jo længere man studerer, jo tydeligere fremstår nok det uforståelige. Efter de to forfatters 40 år i mykologien må tiden være inde til at gøre status over en tid, hvor mange håbede på en afklaring, men hvor arter, slægter og økologisk forståelse nu synes mere i flow end nogensinde. Forfatterens uvidenhed synes tilsvarende stedvis monumental . . .

Vi har begge arbejdet med svampepædagogik i hele vores professionelle arbejdsliv – fra undervisning på aftenskoler og højskoler over kurser i svampeforvaltningsregi til den videregående svampeundervisning på danske og udenlandske universiteter. På alle niveauer har vi oplevet manglen på velgennemtænkt og velproduceret undervisningsmateriale, og vi har gennem årene efter bedste evne forsøgt at rette op på manglerne. Vi har bl.a. udgivet begynderfangaer, ekspertfangaer, lærebøger, pralebøger om svamperiget, svampenøgler og kompendier, men sidst i halvfemserne erkendte vi, at der skulle mere til.

Avanceret svampebestemmelse strander ofte allerede ved problemerne med at finde den rigtige slægt, så vi søsatte projektet MycoKey: digitale nøgler til netop svampeslægter. Digitale nøgler kan laves som såkaldte synoptiske nøgler, hvor brugeren blot indtaster de karakterer hun er sikrest på, hvorefter computeren finder de slægter frem, der passer med dette input. Er systemerne tilstrækkelig godt udført, er denne type nøgler vældig effektive. Desværre viste det sig, at de fleste brugere foretrak bogens overskuelighed frem for computerens fleksibilitet. Altså tilbage til tegnebrættet.

I forbindelse med projektet Danmarks svampeatlas (2009-2013) var det oprindeligt meningen, at projektgruppen Jan Vesterholt, Jacob Heilmann-Clausen, Thomas Læssøe og Jens H. Petersen skulle have skrevet et pragtværk om Danmarks basidiesvampe. Planerne blev skrinlagt, ikke mindst på grund af Jan Vesterholts alt for tidlige død i 2011. Den meget store billedsamling, som Jan og Jens havde regnet med at skulle bruge til dette arbejde, lå dermed delvis ubrugt hen. I 2014 fik Jens en forespørgsel fra Axel Kielland, forlaget Gyldendal, om han ville revidere Jan Vesterholts store svampebog, Danmarks svampe. Denne vægtige bog fra 2004 med 1000 arter stod som et vigtigt og vidt udbredt værk blandt danske svampebøger, og det syntes forkert at omarbejde Jans store værk til en nyudgivelse. I stedet begyndte Jens at pusle med tanken om et nyt, stort bogprojekt, der skulle indarbejde og videreudvikle den pædagogik, der var skabt til MycoKey. En trykt funga, hvor de grafiske nøgler, der var udviklet i det små i fx Politikens svampebog, kunne skaleres til et virkelig stort værk omfattende hele svamperiget. Resultatet er disse to bind med over 80 bestemmelseshjul, omkring 2.800 artsbeskrivelser og op mod 10.000 illustrationer.

Især molekylære svampestudier gør, at svampegrupper i øjeblikket splittes i et hidtil uset omfang, og nye slægter vil nå at blive introduceret på de få dage, det tager bogen at gå fra computeren til papir. Samtidig splittes stadig flere svampearter i søskendearter med ingen eller meget dårlige morfologiske skillekarakterer. Af disse og mange andre årsager vil det altid være vanskeligt at bestemme svampe. Håbet er dog, at vi med det nyudviklede nøglekoncept (bestemmelseshjulene) og dette meget omfangsrige værk kan tilbyde det bedst mulige værktøj, så den entusiastiske svampebestemmer ikke skal kæmpe forgæves mod vindmøllerne.

Thomas Læssøe og Jens H. Petersen

Tak

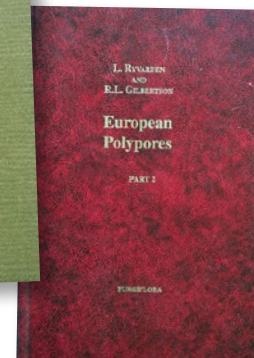
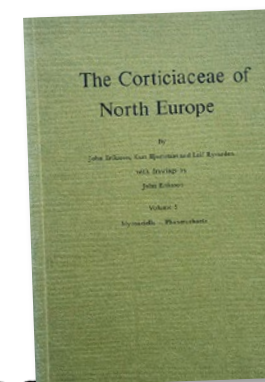
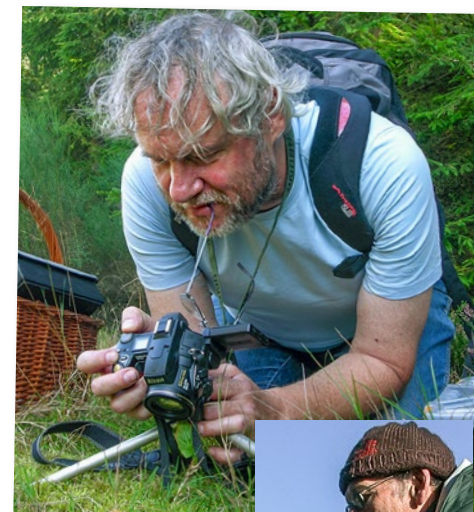
Vi skylder først og fremmest en stor tak til de mange fotografer, der har ladet os bruge deres billeder. Pia Boisen-Hansen/Jan Vesterholt (+) og Jens Maarbjerg har givet os helt fri adgang til at plukke af deres billedarkiver, og mange andre fotograf-mykologer med store billedsamlinger har med rund hånd lånt os billeder uden anden kompensation end navns nævnelser. Vi er bærede og stolte over at kunne vise deres fremragende fotografier. Særligt rundhåndet har Enrique Rubio Domínguez, Jean-Marc Moingeon, Lucie Zibarová, Michal Mikšik, Thomas Stjernegaard Jeppesen og Thomas Kehlet bidraget. Uden de eksterne fotografers deltagelse havde bogen været langt mere trist at blade i. Fotografene er nævnt under billederne, og en samlet liste findes bagest i bogen (side 1714).

Vore kolleger fra projektet Danmarks svampeatlas Jacob Heilmann-Clausen, Tobias Frøsløv og Jan Vesterholt skal takkes for at have ladet os arbejde videre med de artstekster som mellem 2009 og 2014 blev skrevet til atlasprojektet. Som modydelse er teksterne til dette værk nu integreret i atlasets online artspræsentationer.

Bogens mikrotegninger er tegnet af Jens H. Petersen efter forlæg fra bl.a. Funga Nordica (lamelsvampe), Ryvarden og Gilbertson (poresvampe), Eriksson et al. (barksvampe), Hans Otto Baral (skivesvampe), www.ascofrance.com (diverse sæksvampe) samt diverse specialartikler og fotografier fra internettet.

Vi skylder desuden en stor tak til Mogens Holm og Kirsten Bjørnsson for korrekturlæsning.

Endelig er vi særdeles taknemmelige for at 15. Juni Fonden bevilgede løn til arbejdet med færdiggørelsen af bogens tekster.

Jan Vesterholt, Jens Maarbjerg, vigtige kildebøger, en planche fra Hans Otto Barals online arkiv samt en fototrold tilegnet Jens H. Petersen (tegning Rolf Lidberg).

Værkets omfang og opbygning

Med Nordeuropas svampe har vi forsøgt at give en både bred og dyb oversigt over svampene i Europas tempererede klimazone. Værket afbilder over 2.850 svampearter fordelt på cirka 1.000 slægter med cirka 10.000 fotos af frugtleger og tegninger af mikroskopiske karakterer. Desuden omtales yderligere over 1.500 arter som forekslingsmuligheder. Selv om artstallet synes højt, skal man altid være opmærksom på den virkelige diversitet. Vi skønner at det virkelige artsantal af svampe i tempereret Europa, er så højt som 15.000-20.000 (se diskussionen i afsnittet Svamperiget s. 10). Selv et værk som det nærværende er altså meget langt fra komplet, og kritisk bestemmelse vil stadig ofte kræve brug af speciallitteratur og eventuelt DNA-ekstraktion.

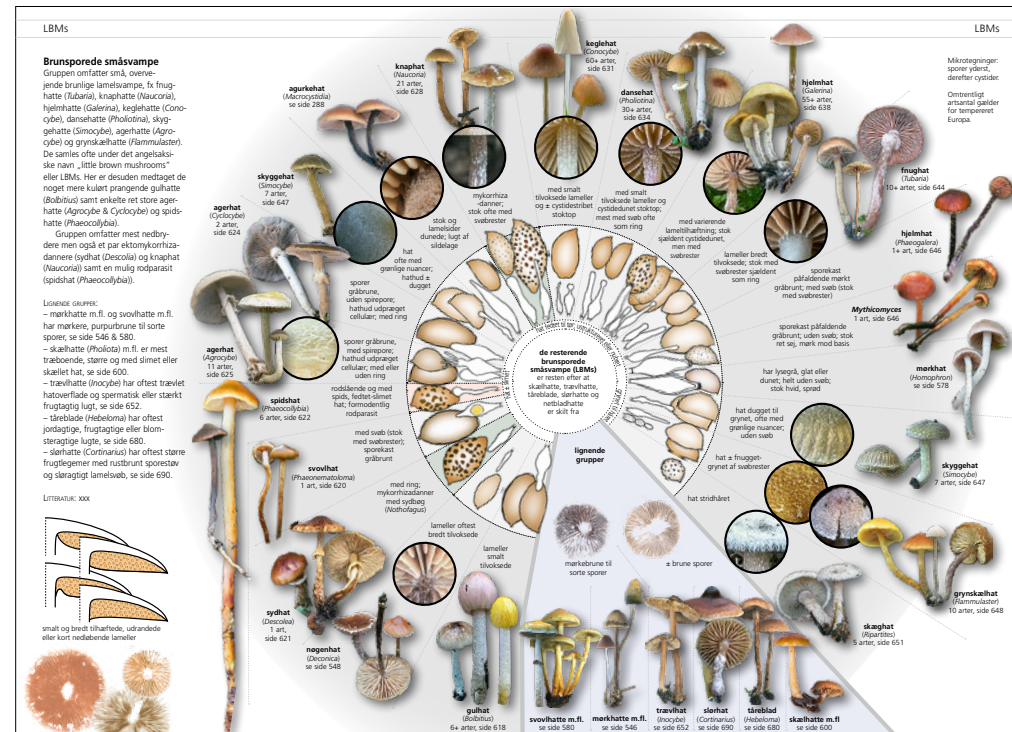
Vi har defineret tempereret Europa som gående fra det nordlige Norge til Alperne og det nordlige Frankrig og Spanien (se kortet side 20). Vi har ikke medtaget de arktisk-alpine og subarktisk-subalpine svampe, der findes i Alperne samt i Skandinavien fjelde og det allernordligste Norge. Er en omtalt art ikke medtaget med en selvstændig beskrivelse, er tegnet \times indsat efter navnet. Spiselighed og giftighed er angivet ved symboler – dog kun ved gode spisesvampe og hos alvorlige giftsvampe, fx arter

I værket er svampene ordnet efter rigets overordnede grupper (phyla). Først kommer frugtlegermand-

nende grupper basidiesvampe (*Basidiomycota*) og sæksvampe (*Ascomycota*), se side 12, 24 ff. og 42 ff. Disse følges sidst i værket af korte præsentationer af svampe uden frugtleger (side 1622 og 1626) og andre organismer, der traditionelt studeres af mykologer (side 1645 og 1646).

Grupperne er yderligere inddelt i relativt let genkendelige formgrupper, fx lamelsvampe, poresvampe, barksvampe, kernesvampe osv. For lamelsvampene har vi forsøgt at repræsentere stort set alle slægter fra området, mens vi hos fx sæksvampene ofte kun laver punktnedslag, som skal give en fornemmelse af de mest iøjnefaldende arter (se mere i boksen nedenfor).

De enkelte arter er behandlet med en kort beskrivelse af de vigtigste karakterer, som også omfatter artsens økologi, et afsnit om forekslingsmuligheder samt et afsnit om artsens udbredelse. Arter, der nævnes under forekslingsmuligheder, er afmærket med pile eller sidetal, for hvor i bogen de kan findes (se oversigten på næste side). Er en omtalt art ikke medtaget med en selvstændig beskrivelse, er tegnet \times indsat efter navnet. Spiselighed og giftighed er angivet ved symboler – dog kun ved gode spisesvampe og hos alvorlige giftsvampe, fx arter

Bestemmelsehjulet til de små, brunsporede lamelsvampe (LBMs). Fritlagte frugtleger er store, billeder i cirkler er små frugtleger eller stærkt forstørrede detaljer. Sporerne er gengivet ved nogenlunde samme indbyrdes forstørrelse, så de er sammenlignelige på hjulet. Grønne og røde baggrundsfarver er gennemgående signaturer for at slægterne overvejende lever ved henholdsvis mutualistisk symbiose (mykorrhiza- og lavdannere) eller som parasitter.

med nerve- eller cellegifte, se nederst næste side.

Vi har valgt ikke at bringe den traditionelle svampbogens mere udførlige beskrivelser af arternes morfologi – dels fordi beskrivelser i reglen er meget tungt læselige og optager megen plads, dels fordi billeder er bedre end mange ord, og muligheden for at bringe flere billeder af hver art gør, at vi kan illustrere præcis de karakterer, vi finder vigtige.

Bogens artsdel og alle bogens grupper starter med et bestemmelsehjul. Disse hjul er tænkt som en blød og overskuelig oversigt over svampene. I modsætning til klassiske, formelt stramme, analytiske bestemmelsesnøgler opbygget af parvist modsætningsfyldte punkter, er hjulene mere „uldne“. Deres logik forstås bedst, hvis man starter nederst på venstre side og læser med uret, men de skillekarakterer, der ofte står ved de enkelte grupper og slægter, er ikke nødvendigvis hinandens modsætninger. De

læses bedre som stikord, der sammen med billederne kan pege på relevante slægter. Alt efter tempera- ment kan man læse hjulene efter den indbyggede logik, visuelt efter billeder, der ligner svampen, eller indefra efter interessante mikrokarakterer. Ofte giver hjulene ikke en entydig løsning på en bestemmelse – man må snarere lege sig frem med opslag i adskillige slægter til man finder frem til arter, der ligner.

I artspræsentationerne, der følger hjulene, er svampene stort set arrangeret i samme rækkefølge som i hjulet. Sideoverskrifterne udgør nøglen til indholdet på det pågældende opslag.

I det praktiske arbejde med bogen har Jens H. Petersen stået for bestemmelsehjulet, layout, langt hovedparten af fotografierne, billedbehandling samt en mindre del af teksterne. Thomas Læssøe har taget en mindre del af fotografierne, men har til gengæld skrevet langt de fleste artstekster.

Værkets symboler for spiselighed – kun vigtige spisesvampe og farlige giftsvampe er afmærket.

- acceptabel spisesvamp efter tilberedning
- fremragende spisesvamp efter tilberedning
- †? formodentlig alvorligt giftig
- † alvorligt giftig
- †† dødeligt giftig

Henvisninger til omtale af arten

- △ = ovenfor på siden
- ▽ = nedenfor på siden
- ◁ & ▷ = overfor på opslaget
- <<| = tidligere i kapitlet
- ▷> = senere i kapitlet
- × = ikke behandlet yderligere

Eksempler på bogens dækningsgrader

Lamelsvampe

Tempereret Europa >2500; 1285 arter medtaget. Næsten alle slægter er medtaget. I små slægter ofte 100% artsdækning, i en stor slægt som slørhat (*Cortinarius*), hvor der er medtaget over 125 arter, er dækningen trods det blot ca. 20%.

Rørhatte

Tempereret Europa > 100; 74 arter medtaget. Næsten alle slægter er medtaget og artsdækningen er god.

Poresvampe

Tempereret Europa > 400; 192 arter medtaget. Langt de fleste slægter er medtaget og artsdækningen er ret god.

Køllesvampe

Tempereret Europa > 200; 104 arter medtaget. Stort set alle slægter er medtaget og artsdækningen er god i små slægter, men ret dårlig i fx den store slægt koralsvamp (*Ramaria*).

Barksvampe og bævresvampe

Tempereret Europa > 800; 217 arter medtaget. Meget almindelige eller let kendelige slægter og arter er medtaget. Artsdækningen er moderat.

Bægervampe

Tempereret Europa > 650; 136 arter medtaget. De fleste slægter er medtaget, men artsdækningen er ret ringe.

Skivesvampe

Tempereret Europa > 1000; 257 arter medtaget. Meget almindelige eller spektakulære slægter og arter er medtaget. Artsdækningen er ret ringe.

Kernesvampe i bred forstand

Tempereret Europa > 1000; 209 arter medtaget. Et udvalg af almindelige eller spektakulære slægter og arter er medtaget. Artsdækningen er ringe.

Rust- og brandsvampe, laver, sækdugsvampe, insektsæksvampe, asekuelle svampe og svampedyr

Grupperne behandles summarisk for at give et overblik over gruppen, men egentlig artsbestemmelse ud fra bogen er ikke mulig.

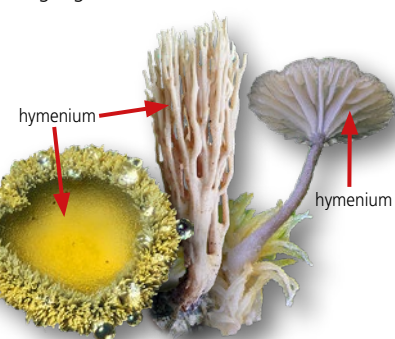
Værkets svampegrupper

Værket er ordnet i grupper som med erfaring bør kunne genkendes med det blotte øje og en lup. Disse grupper afspejler ikke svampenes slægtskab, idet svampenes morfologi kun i et vist omfang afspejler beslægtethed. Godt nok er fx mange poresvampe beslægtede, men poresvampe er samtidig opstået talrige gange uafhængigt af hinanden, så værket afsnit om poresvampe omfatter et konglomerat af fjernet beslægtede svampe – det er en formgruppe.

Vi har dog bibeholdt en inddeling i overordnede grupper, der ikke helt lever op til det makroskopiske genkendelseskrav. Værket er nemlig inddelt i de fylogenetiske hovedgrupper basidiesvampe (*Basidiomycota*) og sæksvampe (*Ascomycota*). Desuden afsluttes værket med afsnit om aseksuelle svampe (skimmel, mug etc.) samt svampelignende organismer (fx svampedyr).

Bestemmelsehjulene er hjertet i værket. De forholder sig helt praktisk til svampebestemmelse, så selvom du er havnet i fx de skålformede hængeskåle blandt basidiesvampene, er der stadig krydshenvisninger til skålformede skivesvampe, som hører hjemme blandt sæksvampene. Du bør hermed kunne bruge værket uden forhåndsviden om svampesystematik.

De to bestemmelsehjule på dette og det følgende opslag er inddelt efter hvor de seksuelt dannede sporer (meiosporerne) dannes. Grupper med udvendigt dannede sporer og aktiv sporeafskydning findes på dette opslag, grupper med indvendige sporer på det følgende. For at afgøre om sporerne dannes udvendigt, skal du lede efter svampens hymenium. Hymeniet er palisadevæv af basidier eller sække, der oftest danner en glat flade på frugtlegemet.

Frugtlegemer med udvendige sporer dannet på et udvendigt hymenium, se mere side 31.

lamelsvampe se side 56

kantareller se side 46

se næste opslag →

aseksuelle svampe se side 1626

sækdugsvampe se side 1622

skivelaver se side 1484

skivesvampe se side 1348

bægersvampe se side 1278

rust- og brandsvampe se side 1198

tåresvampe se side 1154

bærvsvampe se side 1162

hængeskåle se side 1076

køllesvampe se side 1092

rosetsvampe m.fl. se side 952

barksvampe se side 960

pigsvampe se side 1054

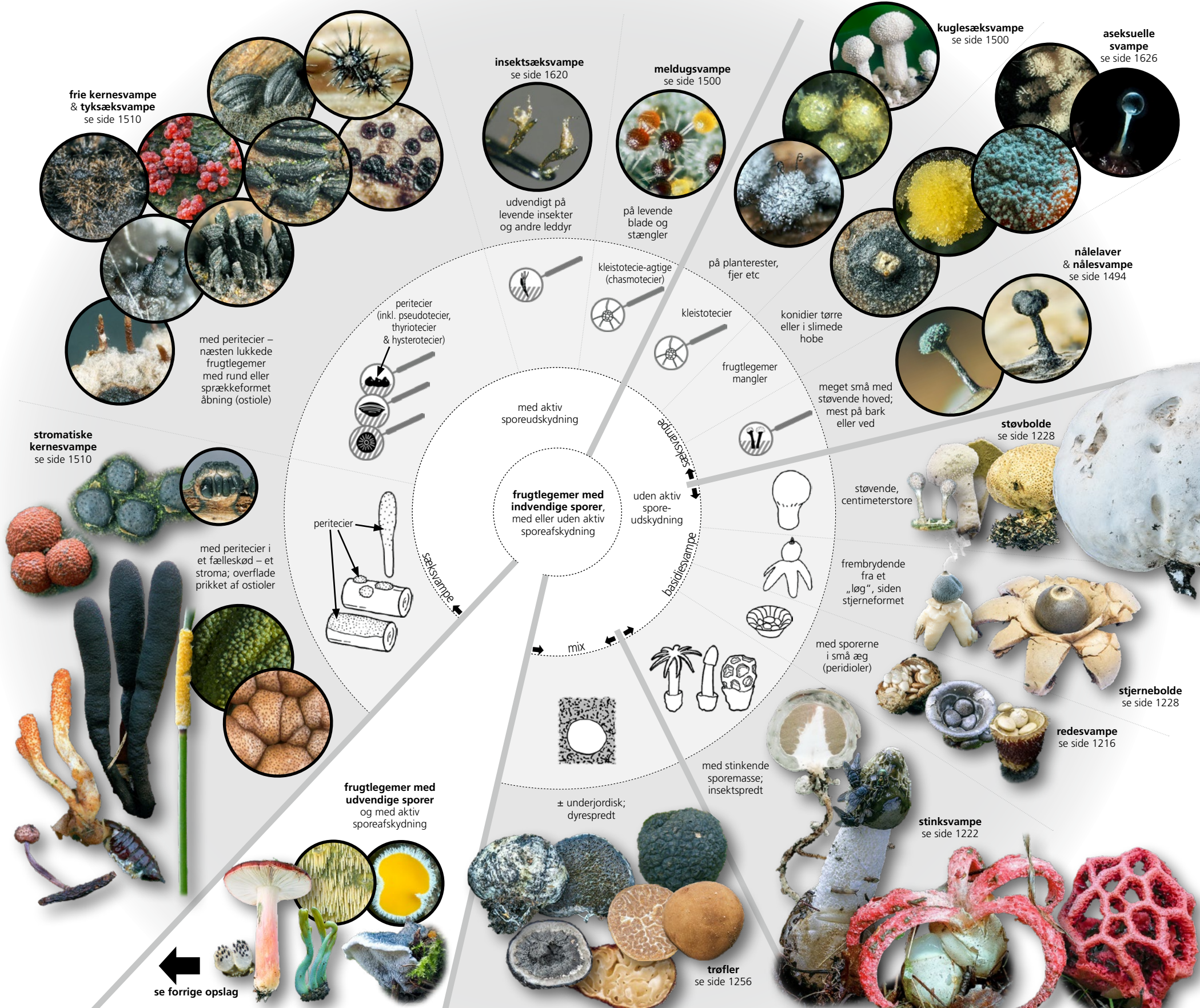
poresvampe se side 824

rørhatte se side 760

Hvis svampene danner sporerne indvendigt, vil du ikke se nogen glat hymenieflade udenpå frugtleget (hjulet på dette opslag). Der kan derimod være spor af munder (ostiole) hvorigenem sporerne aktivt kan skydes ud (øverste på venstre side af hjulet) – eller frugtleget kan have passiv sporefrigørelse med en pulveragtig eller slimet indre sporemasse (nederste på højre side). Hvis sporefrigørelsen er passiv, kræves i reglen en ydre påvirkning, fx regndråber eller dyreaktivitet, for at få sporerne frigjort og spredt.

Bestemmelshjulene kan bruges på forskellige måder. Ved at skanne billederne i den yderste cirkel kan man hurtigt danne sig et overblik over de svampetyper, der er mulige. Billederne i lyseblå felter henviser til andre lignende grupper, der også kan være værd at undersøge. Starter man i stedet indefra i cirklerne lægges der op til en mere analytisk tilgang til bestemmelsen, ofte med mikroskopiske karakterer, fx sporens udseende. Ved at kombinere de to tilgange vil der med lidt held efterhånden påstå en vis intuitiv fornemmelse for svampegrupperne.

Man skal ikke regne med at dette bestemmelsessystem er præcist på samme måde som en klassisk analytisk nøgle. Der vil være svampe, der ikke går rent i mål og svampegrupper, der ikke kan adskilles skarpt, og hvor det derfor bliver nødvendigt at checke flere steder i værket. Til gengæld er værkets system formodentlig meget lettere at gå til, end nøglerne i klassiske fungaer.

frie kernesvampe & tyksæksvampe se side 1510

insektsæksvampe se side 1620

meldugsvampe se side 1500

kuglesæksvampe se side 1500

aseksuelle svampe se side 1626

nålelaver & nålesvampe se side 1494

støvbolde se side 1228

stjernebolde se side 1228

redesvampe se side 1216

stinksvampe se side 1222

trøfler se side 1256

med peritecier – næsten lukkede frugtleger med rund eller sprækkeformet åbning (ostiole)

med peritecier i et fælleskød – et stroma; overflade prikket af ostiole

se forrige opslag

Vokshatte m.fl.

Vokshattene kendes på deres tykke, voksagtige og i reglen ret fjerne lameller. En del arter har desuden meget klare farver. Mikroskopisk har de fleste vokshatte usædvanligt slanke basidier, der typisk er 6-9 gange så lange som brede. Sporerne er hvidlige, glatte og inamyloide, og der findes i reglen ingen lamelcystider.

De fleste vokshatte formodes at være biotrofer, der lever i en endnu ikke forstået symbiose med urter. Man har bl.a. fundet DNA fra deres levende celler inde i vævet af planten vejbred. Sneglehattene er også biotrofer, men de afviger fra resten af gruppen ved at danne ektomykorrhiza med træer.

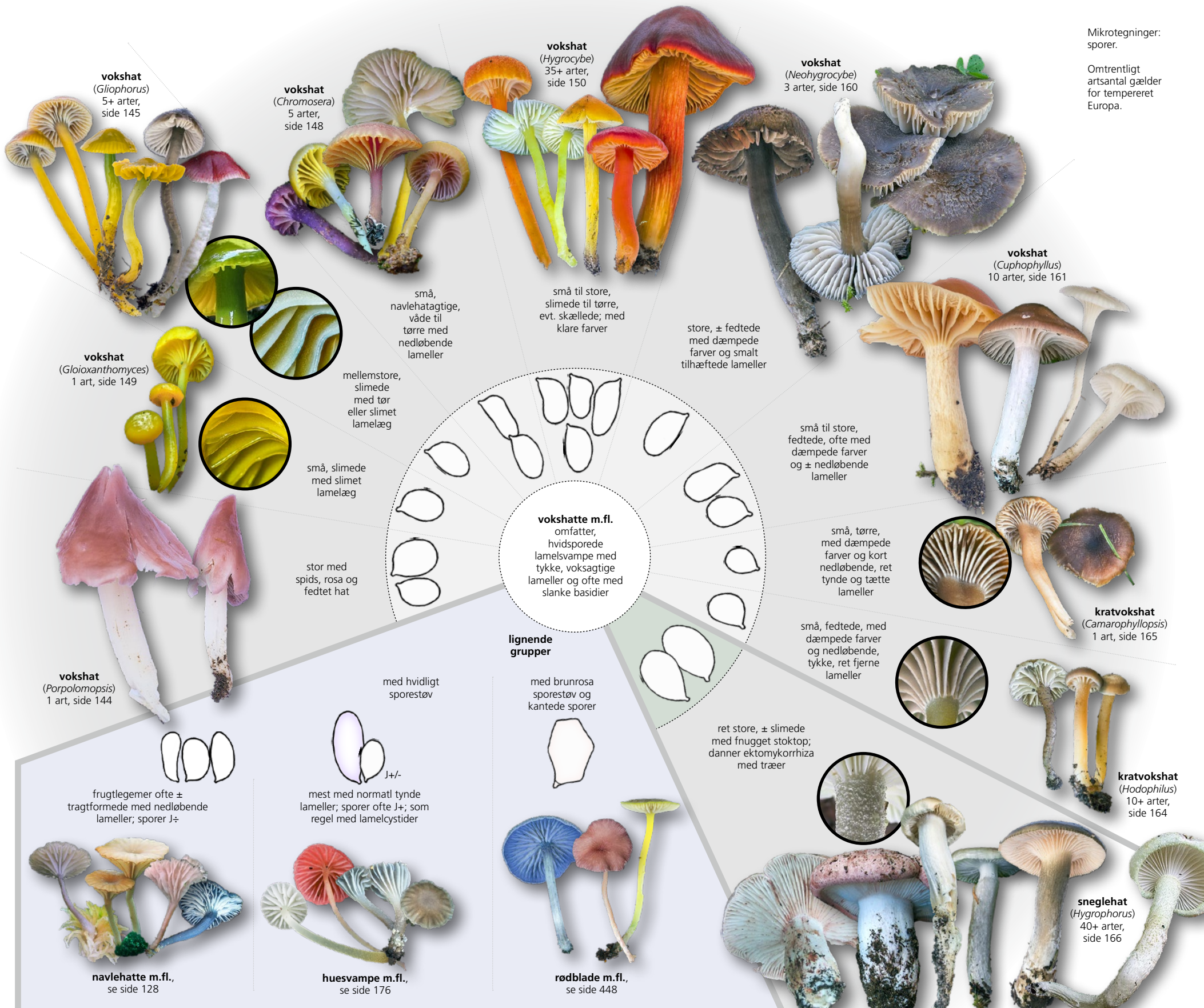
Vokshattene er i reglen meget krævende med hensyn til voksested. De er bl.a. følsomme overfor gødskning, og mange foretrækker habitater med en lang kontinuitet. Vokshattene deler herved voksested og krav med en række sjældne kølesvampe, rødblade, jordtunger og farvetunger, og de er velegnede som indikatorarter for særligt biodiverse svampehabitater.

I Danmark er det typiske voksested for vokshatte gamle, ugødskede overdrev – et habitat, der desværre bliver mere og mere sjældent. Mange andre steder i verden er vokshattene imidlertid helt overvejende knyttet til skove, især skove med lang kontinuitet. Man kan også finde et mindre udvalg af vokshatte i muldede, danske skove.

LIGNENDE GRUPPER:

– navlehatte kan også have tykke, kødede lameller, og grupperne vokshatte og navlehatte graduerer ind i hinanden. Mange navlehatte lever som biotrofe parasitter på mosser eller som lavdannere med alger, men de kan også være nedbrydere, se side 128.
 – huesvampe kan ligeledes ligne vokshatte, men har i reglen mere normale lameller og har ofte cystider og amyloide sporer. De formodes alle at være nedbrydere, se side 176.
 – rødblade kan være farvestrålende som vokshatte, men kan kendes på de kantede, brunrosa sporer, se side 448.

LITTERATUR: 1, 2, 3, 43, 57, 156, 172, 178, 183.

Mikrotegninger: sporer.
 Omtrentligt artsantal gælder for tempereret Europa.

Jacob Heilmann-Clausen

Rosenrød vokshat (*Porpolomopsis calyptriformis*) er en stor, statelig, spidspuklet, rosa, tør vokshat med hvidlig eller svagt rosatønet stok og en opsplittende hatrand. Frugtlegemerne er meget skøre og sortner ikke, men farverne kan vande meget ud med alderen. Sporerne måler 6-9 x 4-7 μm . Gror på ældre, ofte lerede eller kalkrige overdrev, inklusive gamle kirkegårde.

Ingen oplagte forvekslingsmuligheder, da farve kombineret med facon udgør en unik kombination. Arten findes i en sjælden, rent hvid form. Parakit-vokshat (*Gliophorus reginae* \gg) kan have lignende farver, men er slimet på hat og stok.

Meget sjælden og kun kendt fra en håndfuld jyske lokaliteter; august-oktober.

Vokshattene i slægten *Gliophorus* er slimede på både hat og stok og ofte meget kulørte, men aldrig fuldstændig gule.

Brusk-vokshat (*Gliophorus laetus*) er en mellemstor vokshat med lidt kedelige farver, nedløbende, lyst grålige lameller med slimet lamelæg og en mærkelig lugt henad brændt gummi. Stoktoppen er ofte gråviolet eller olivøntønet og nedefter messinggul. Sporerne måler (5-)6-7(-8,5) x (3,5-)4-4,5(-5) μm . Arten findes også i en næsten rent gul form. Gror i ugødsket græsland, gerne lidt surbundet eller hedeagtigt.

Kromgul vokshat (*Gloioxanthomyces vitellinus* \gg) har ligledes en slimtråd på lamelæggen, men er stort set lugtløs, mindre og lysende gul. Papegøje-vokshat (*Gliophorus psittacinus* \gg) har ikke nedløbende lameller, ingen slimtråd på lamelæggen og er normalt mere grøn.

En ret almindelig og vidt udbredt art, der dog er hyppigst i de magreste egne; august-november.

Slimet vokshat (*Gliophorus irrigatus*) er en mellemstor, meget slimet, grå til gråbrun, eventuelt næsten hvid vokshat med lyse, noget nedløbende lameller; uden speciel lugt, og lamelæggen er ikke slimet. Sporerne måler (5-)6,5-8(-9) x (3,5-)4,5-5(-6) μm . Gror på ugødskede græsarealer, gerne sammen med andre vokshatte, køllesvampe og jordtunger, af og til også i skove.

Ingen oplagte forvekslingsmuligheder.

Hist og her over det meste af landet, dog stort set ingen fund vest for israndslinjen; (juli-) august-november.

Papegøje-vokshat (*Gliophorus psittacinus*) er en prægtig, meget slimet, grønbroget vokshat med ± udrandede lameller uden slimet lamelæg og uden markant lugt. Farverne varierer meget, også i forhold til eksponering – skyggede eksemplarer er ofte dybt flaskegrønne. Sporerne måler 7-9,5 x 5-6 µm. Gror på ugødskede græsarealer og i fugtige skove på leret bund med spredte mosser.

Teglrød vokshat (*G. perplexus* ▷) ligner, men har brunrøde farver, og parakit-vokshat (*G. reginae* ▷) har nærmest brunviolette farver. Brusk-vokshat (*G. laetus* <<Δ) har en slimet lamelæg, nedløbende lameller og en kraftig lugt.

En ret almindelig art, der er udbredt over hele landet; (juni-) august-november (-januar).

Thomas Læssøe

Jan Vesterholt

Teglørød vokshat (*Gliophorus perplexus*) er en brunrød udgave af papegøje-vokshat helt uden grønne farver, men med tilsvarende lamelltilhæftning og tykt slimlag. Sporerne måler 7-9,5 x 5-6 µm. På fine, ugøds-

skede græsarealer, fx i gamle dyreparker og gamle overdrev.

Parakit-vokshat (*G. reginae* ▽) har mere rødviolette farver. Brusk-vokshat (*G. laetus* <<Δ) har tydeligt nedløbende lameller med slimet æg.

Sjælden, med få spredte forekomster; (maj-) august-oktober (-november).

Parakit-vokshat (*Gliophorus reginae*) er en rødviolet til gråpurpur, mellemstor, slimet vokshat med udrandede lameller og en lys stok; lamellerne er grålige uden slimet æg. Sporerne måler 7-9,5 x 5-6 µm. Gror på ugødskede græsarealer sammen med andre vokshatte.

Teglørød vokshat (*G. perplexus* ▷) er mere brunrød på hat og stok.

Er endnu kun kendt fra en enkelt jysk lokalitet plus nogle lokaliteter i Storbritannien; antageligvis juli-november.

David Boertmann

Rørhatte

Rørhatte er en svampegruppe, der danner ret blødkødede frugtleger med en hat med rør på undersiden og en central stok. Sporerne dannes i rørene og er hos de fleste arter brune. Rørhat-tenes rørlag er kendetegnet ved, at de enkelte rør i reglen kan løsnes fra hinanden og fra hatkødet. Mange rørhatte skifter farve ved såring og gennemskæring. Farveskiftene samt rørmundin-gernes farve og hatoverfladens struktur er meget vigtige for bestemmelsen af arterne.

Rørhatte udgør en monofyletisk gruppe, og placeres i ordenen Boletales. Gruppen omfatter også træfler (fx skægtrøffel (Rhizopogon)), barksvampe (fx hussvamp (Serpula)) og arter med lameller (fx netlamelsvamp (Paxillus) og slimslør (Gomphidius)).

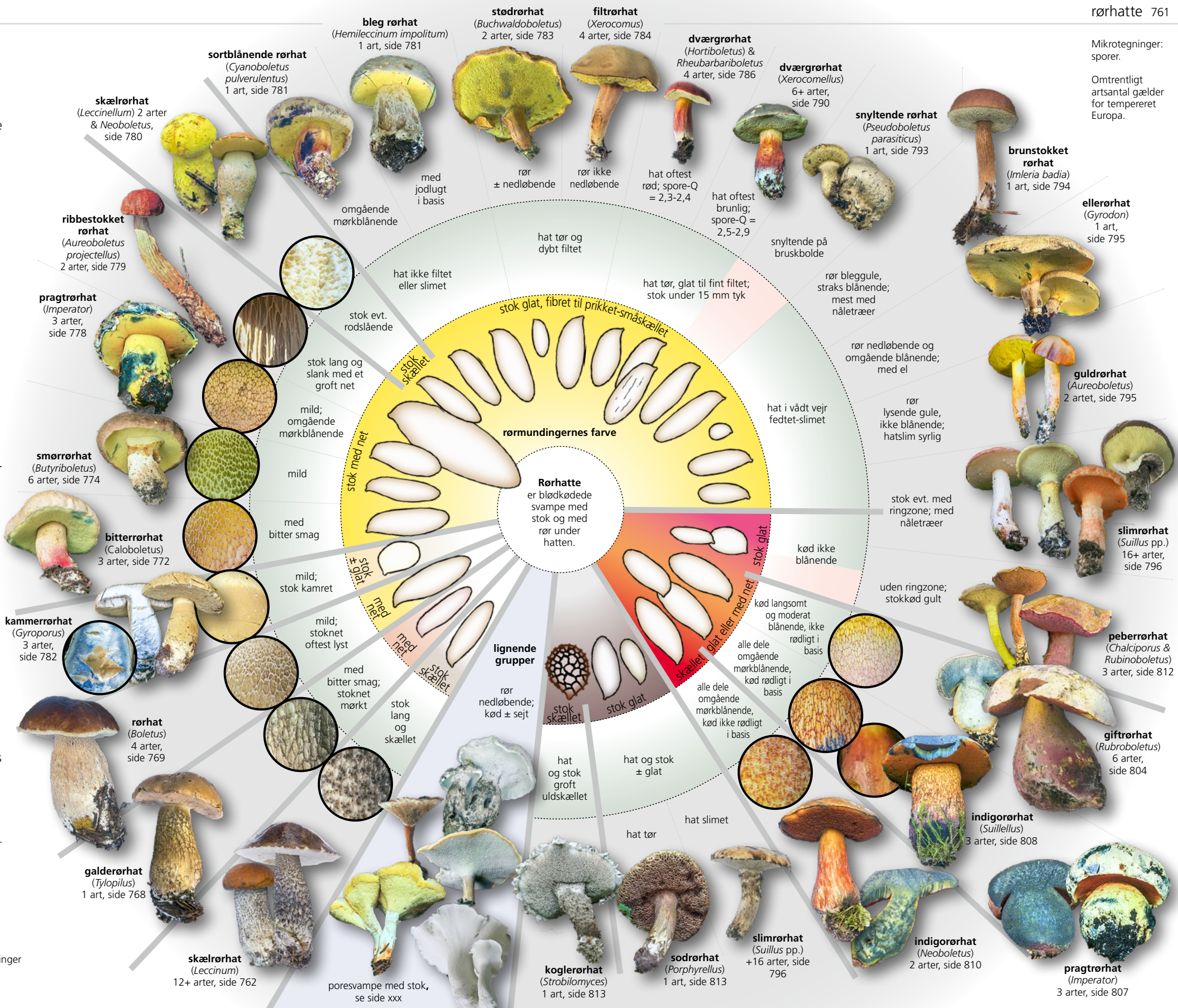
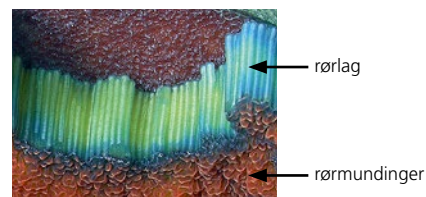
Langt de fleste rørhatte danner ekto-mykorrhiza. Værterne er vigtige ved bestemmelsen, især hos skæl- og slim-rørhatte. Enkelte arter lever dog som parasitter, fx snyltende rørhat (Pseudoboletus), der snylter på bruskbolde, vedrørhat (Buchwaldoboletus), der nok snylter på brunporesvamp (Phaeolus) og peber-rørhat (Chalciporus), der måske snylter på rød fluesvamp.

Blandt rørhatte finder man mange gode spisesvampe, men også et par uspiseligt bitre arter (galderørhat (Tylo-pilus) og bitterrørhatte (Caloboletus)) og enkelte moderat giftige (fx giftrørhat-ten (Rubroboletus) og pragtrørhatte (Imperator)).

LIGNENDE GRUPPER:

– poresvampe med stok, fx fårepor-svamp (Albatrellus m.fl.) og troldpor-svamp (Boletellus) kan ligne meget, se side 826. Poresvampene kendes på deres godt sammenvoksede og i reglen nedlø-bende porer og det ofte sejere kød (se dog noten under ellerørhat).

LITTERATUR: 71, 150, 156, 170, 194, 205, 228.

Mikrotegninger: sporer.
Omtrentligt artsantal gælder for tempereret Europa.

Michal Mikšik

Patrice Tanchaud

Patrice Tanchaud

† **Rødgul rørhat** (*Rubroboletus rhodoxanthus*) er en stor giftrørhat med orange rørmundinger og ± blegrosa hat. Stokken har et orange net, og det gullige kød blåner moderat kraftigt i hatten, men ikke i stokken. De basale stokhyfer har amyloide vægge. Sporer 10-14 x 4-5,5 µm. Vokser med løvtræer på varmebegunstigede steder.

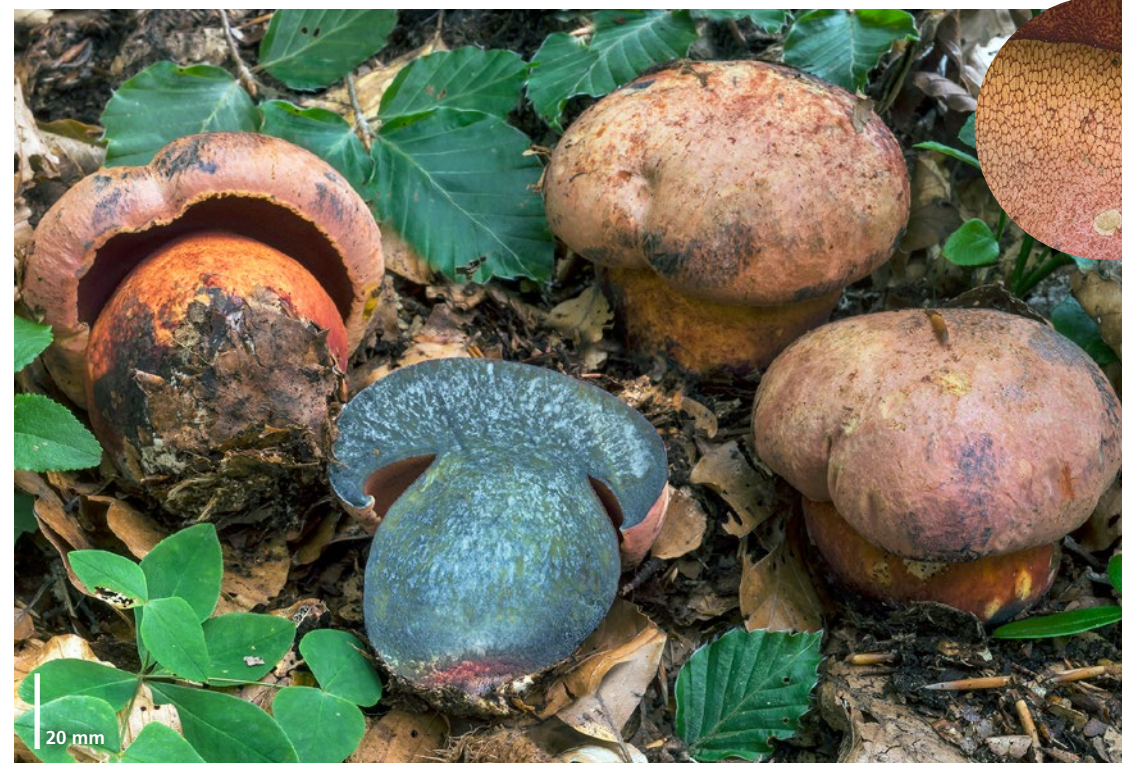
Djævlørørhat (*R. legaliae* <<) ligner, men har kød, som blåner i stort set hele stokkens længde. Satans rørhat (*R. satanas* <<) har bleg hat uden rosa farver og en kvalmende lugt.

Meget sjælden og har gennem tiden været rodet sammen med djævlørørhat; sensommer-efterår.

† **Lakrød rørhat** (*Rubroboletus dupainii*) er en mellemstor giftrørhat med orange rørmundinger og en ± rød, skinnende hat. Stokken har overvejende små orange skæl, men kan tillige have en ret smal zone med en fin nettegning i toppen. Kødet blåner moderat kraftigt og ensfarvet lyseblåt helt til stokbasis. Sporerne måler 11-12 x 4,5-5,5 µm. Vokser med eg på varmebegunstigede steder.

Stokkens prikker minder meget om stokoverfladen hos punktstokket indigorørhat (*Neoboletus luridiformis* >>), men denne art har brun hat. De andre giftrørhatte (*Rubroboletus*) har alle net langt ned ad stokken, og de har aldrig lakrød hat.

En sydlig art, der kan findes i det sydlige Tyskland, men den er ikke truffet i Danmark; sensommer-efterår.

Gianluigi Boerio/Jens H. Petersen

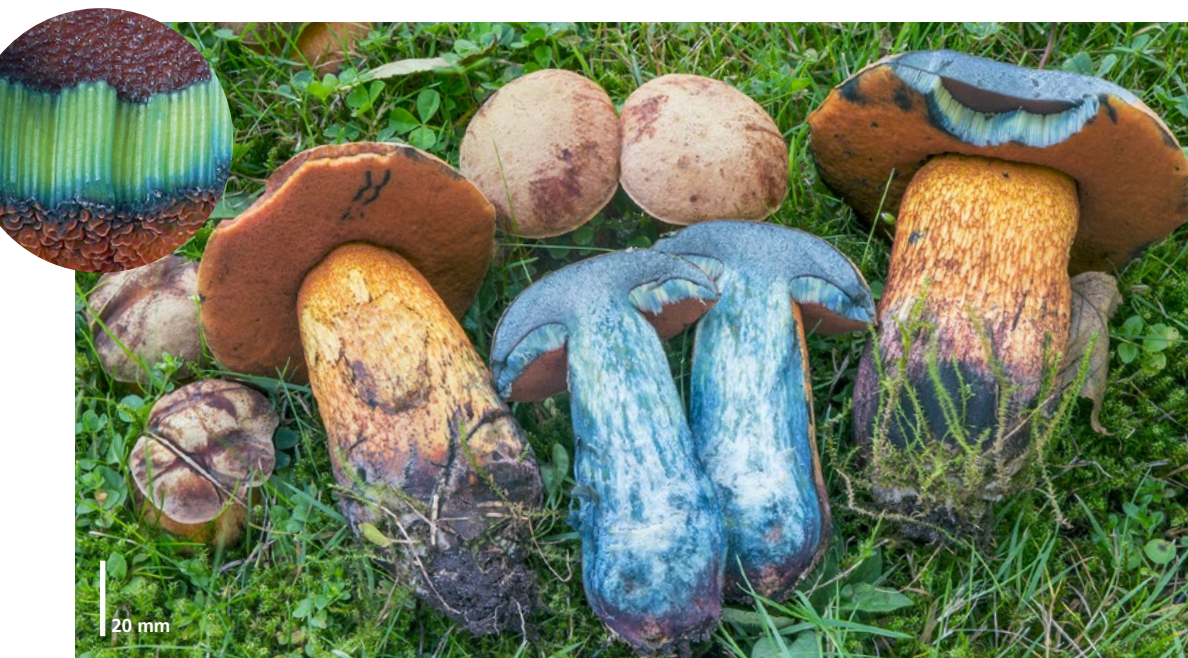
† **Purpur-rørhat** (*Imperator rhodopurpureus*) er en stor, overalt ekstremt kraftigt blånende pragtrørhat med bleggul, gul, rosabrun til purpurflammet hat og varierende gule og orange farver på stokoverflade og net. Rørmundingerne varierer fra rødorange til rent gule (se side 778). Sporer 12-13,5 x 5-5,5 µm. Vokser med løvtræer (mest eg og bøg) på varme lokaliteter.

Danske fund er bleghattede, mens udenlandske også har koralrøde og gule hatfarver. Versioner med gule rør kan forveksles med sværtende rørhat (*Imperator torosus* <<). Indigorørhatte (*Suillellus* >> og *Neoboletus* >>) blåner næsten lige så kraftigt, men har brunere hat. Den sydlige art *Imperator luteocupreus* × (ej DK) har tydeligt gule farver på hatten. *Neoboletus luridiformis* var. *junquilleus* << kan ligne gule former af purpur-rørhat, men mangler stoknet. Sortblånende rørhat (*Cyanoboletus pulverulentus* <<) har heller ikke et net. Satansrørhatte (*Rubroboletus* <) er lyshattede som purpur-rørhat, men blåner langt mindre.

Meget sjælden og østlig; juli-september.

Jan Vesterholt

Indigorørhatslægten *Suilellus* er karakteriseret ved orange til røde rørmundinger, en stærk og hurtig blånende reaktion på alle dele og vinrødt kød i stokbasis. Gamle, tørre eller skimlede eksemplarer mister ofte den blå kødreaktion. Noget giftige som rå.

•• **Netstokket indigorørhat** (*Suilellus luridus*) er en ret stor til stor, stærkt blånende indigorørhat med honninggul, kanelbrun til gulbrun, tør hat, evt.

med purpurrøde flammer og orangerøde (meget sjældent gule) rørmundinger. I snit ses en rød linje over rørene. Stokken har et orangerødt net, der når langt ned. Kødet i stokbasis reagerer blåt med jodreagens. Sporerne måler 11-15 x 5,5-7 µm, Q 2,1-2,4. Vokser med løvtræer på god bund, gerne lysåbent i parker, alléer etc.

Den spinklere *S. mendax* ▽ har kun et net øverst på stokken og er rødprykket derunder. Den er ofte mere karmin-

rød til purpurrød på hat, rørmundinger og stoknet og har smallere sporer, Q 2,6-2,8. Arter af giftrørhat (*Rubroboletus* <<I) blåner ikke nær så kraftigt og har blegere hat. Pragtrørhatte (*Imperator* <<I) har i reglen lysere hat og har aldrig en rød linje over rørene.

Almindelig, dog næsten kun øst for israndslinjen; (maj-) juni-september (-oktober).

•• ***Suilellus mendax*** ligner en ret purpurfarvet udgave af netstokket indigorørhat. I snit ses en rød linje over rørene. Stoknettet løber hurtigt over i prikker. Sporerne måler 12,5-15,5 x 4,5-5,5 µm, Q-gns. 2,6-2,8. Vokser med løvtræer på varme voksesteder.

Næsten umulig at kende fra netstokket indigorørhat (*S. luridus* Δ), som normalt har mere orange (ikke purpurrøde) farver og en nettegning, der løber langt ned ad stokken. Den skulle desuden have bredere sporer (Q – 2,1-2,4). Den sydlige *S. comptus* × har stokornament som *S. mendax*, sporer som netstokket indigorørhat men mangler i reglen rød zone mellem rør og hatkød.

Udbredelse og hyppighed er endnu uklar; sommer-efterår.

Michal Miksik

Thomas Laessøe

•• **Glatstokket indigorørhat** (*Suilellus queletii*) er en mellemstor, stærkt blånende indigorørhat med kanelbrun, rødbrun til brunorange, ± filtet hat og abrikosorange til brunorange, sjældnere mere gule rørmundinger. Efter opbevaring kan hele frugtlegemet farves vinrødt. Stokken er fint prikket og tilspidsende og kødet i stokbasis er vinrødt. Sporerne måler 10-14 x 5,5-7 µm, Q 1,9-2,3. Vokser med løvtræer på god, ofte leret bund på varme steder.

Punktstokket og finprikket indigorørhat (*Neoboletus xanthopus* & *luridiformis* ▸▸) har ligeledes punkteret stok, men har i reglen ± cinnoberrøde rørmundinger og har i reglen ikke vinrødt kød i stokbasis. De har begge en højere spore Q (2,7-3,3). Andre, lignende indigorørhatte (*Suilellus*) har stoknet. Sortblånende rørhat (*Cyanoboletus pulverulentus* <<I) er også kraftigt blånende og glatstokket, men har gule rørmundinger og mangler vinrødt kød i stokbasis.

Sjælden, men lokalt ret hyppig – kun øst for israndslinjen; (juni-) juli-oktober.

Jan Vesterholt/Jens H. Petersen

Flerårige poresvampe

Alle poresvampe, hvor frugtlegemerne vokser i mere end et år, hører hjemme her. Er frugtlegemerne træhårde, kan man være sikker på, at de hører hjemme i denne gruppe. Hos flerårige frugtlegemer kan man efter anden vækstperiode finde flere porelag over hinanden. Danner frugtlegemerne hatte, kan man i reglen også se vækstperioderne som bæltter eller kanter på oversiden af hatten. De fleste arter har én vækstperiode per år, men tønder-svamp (*Fomes fomentarius*) har ofte en kraftig vækst om foråret og en mindre om efteråret. Den danner altså to vækstlag årligt.

Der findes en del arter, som ligger på grænsen til flerårige. Læderporesvampe (*Trametes*, *Cerrena* m.fl.) og sejporesvampe (*Antrodia*) kan fx i milde forårsperioder vokse videre på efterårets frugtlegemer, og derved danne tilsyneladende toårige frugtlegemer. Disse rådner imidlertid i reglen væk i løbet af sommeren, så ægte flerårige bliver de ikke. Puklet læderporesvamp (*T. gibbosa*) kan dog danne ægte toårige frugtlegemer.

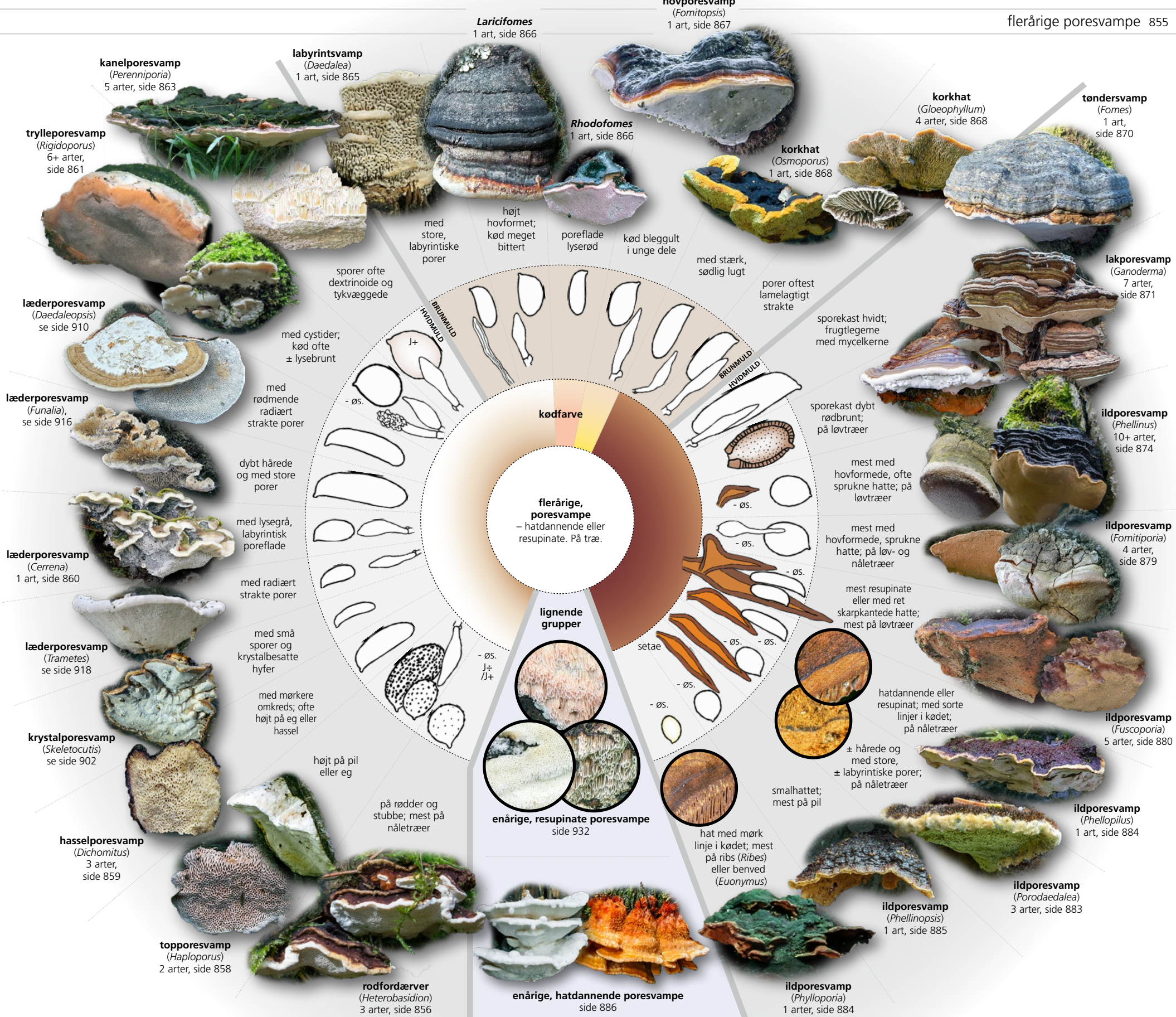
De flerårige poresvampe er ofte opbygget af et kompliceret hyfesy-stem med både generative hyfer med tværvægge og forgrenede bindehyfer og/eller tykvæggede skelethyfer uden tværvægge, se side 35.

LIGNENDE GRUPPER:
– lignende, men enårige arter placeres i to grupper, dels med hatdannende, dels med resupinate frugtlegemer, side 886 & 932.

Se i øvrigt oversigten og litteratur-henvisningerne, side 824.

Mikrotegninger: sporer yderst, derefter cystider og setae.
øs. = øskner.

Omtrentligt artsantal gælder for tempereret Europa.

topporesvamp (*Haploporus*)
2 arter, side 858

rodfordærver (*Heterobasidion*)
3 arter, side 856

enårige, resupinate poresvampe
side 932

enårige, hatdannende poresvampe
side 886

ildporesvamp (*Phylloporia*)
1 art, side 884

ildporesvamp (*Phellinopsis*)
1 art, side 885

ildporesvamp (*Phellopilus*)
1 art, side 884

ildporesvamp (*Fuscoporia*)
5 arter, side 880

ildporesvamp (*Fomitiporia*)
4 arter, side 879

ildporesvamp (*Phellinus*)
10+ arter, side 874

lakporesvamp (*Ganoderma*)
7 arter, side 871

tønder-svamp (*Fomes*)
1 art, side 870

korkhat (*Gleophyllum*)
4 arter, side 868

korkhat (*Osmoporus*)
1 art, side 868

hovporesvamp (*Fomitopsis*)
1 art, side 867

laricifomes
1 art, side 866

rhodofomes
1 art, side 866

kanelporesvamp (*Perenniporia*)
5 arter, side 863

trylleporesvamp (*Rigidoporus*)
6+ arter, side 861

labyrintsvamp (*Daedalea*)
1 art, side 865

læderporesvamp (*Daedaleopsis*)
se side 910

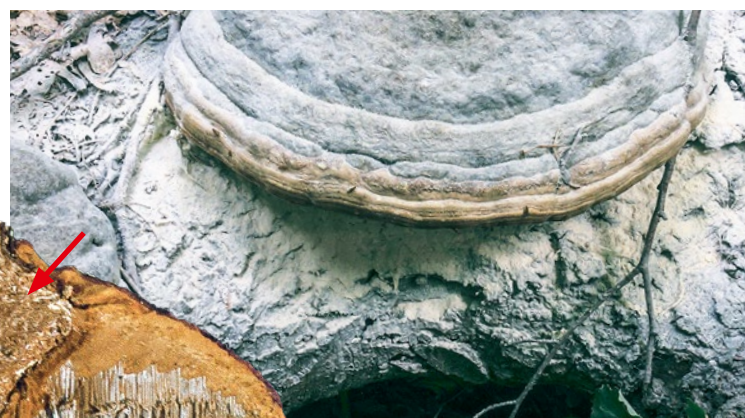
læderporesvamp (*Funalia*)
se side 916

læderporesvamp (*Cerrena*)
1 art, side 860

læderporesvamp (*Trametes*)
se side 918

krystalporesvamp (*Skeletocutis*)
se side 902

hasselporesvamp (*Dichomitus*)
3 arter, side 859

Tøndersvamp (*Fomes fomentarius*) er en stor, hovformet, træagtig hård, flerårig, lysegrå, grå til næsten sort, ofte tydeligt zoneret, hvidmuldsdannende poresvamp. Hatskorpen har ofte en rødbrunlig zone nær den fint fildede rand, og den kan ikke smeltes. Porefladen er lysegrå med 4-5 porer/mm. Kødet er gulbrunt med et afvigende, marmoreret område (en myceliekerne) inderst (se pilen). De enkelte porelag er over 6 mm tykke. Sporepulveret er hvidt (midterste billede), og de glatte sporer måler 12-20 x 4-7 µm. På en lang række løvtræer, men værtsvalget domineres af bøg og birk – både på stående halvdøde træer og væltede stammer.

Ranbæltet hovporesvamp (*Fomitopsis pinicola* <<1) har lysere kød og en gullig tone på undersiden, en stærk sylrigt-aromatisk lugt og en smeltbar skorpe. Lakporesvampe (*Ganoderma* >) har ingen myceliekerne samt tydeligere lakskorpe, der ofte er pudret af de brune sporer. Ildporesvampe (*Phellinus* >>) har typisk sprækker i overfladen, smallere porelag og mindre sporer.

Almindelig til meget almindelig over hele landet; hele året.

Lakporesvamp (*Ganoderma*) danner dels enårig, lyskødede, ± stilkede frugtlegerer (se side 840), dels bredt tilvoksende, flerårige, mørkkødede. Alle har dobbeltvæggede, brune, ornamenterede sporer. Sporerne på hatoverfladen farver en våd finger brun.

Kobberrød lakporesvamp (*Ganoderma pfeifferi*) er en ret stor til meget stor, ± hovformet, flerårig, træagtigt hård, tæt zoneret lakporesvamp med brungul, harpiksagtig/voksagtig, fint rynket-året overflade, som kan knases og smeltes. Med 5-6 porer/mm. Om vinteren er porelaget dækket af gul voks (nederste billede). Lugten er behageligt sødlig. De dobbeltvæggede, kanelbrune sporer (se under øverste frugtlegerer) måler 9-12 x 6-9 µm. Ved basis af store levende træer, gerne bøg, eller på stubbe – sjældnere på mindre træer, fx blomme.

Andre mørkkødede lakporesvampe har ikke en smeltende, lakagtig hatskorpe. Ranbæltet hovporesvamp (*Fomitopsis pinicola* <<1) har smeltende hatskorpe, men har lyst kød, hvide sporer og en sur lugt.

Hist og her på øerne, men sjældent i Jylland; hele året.

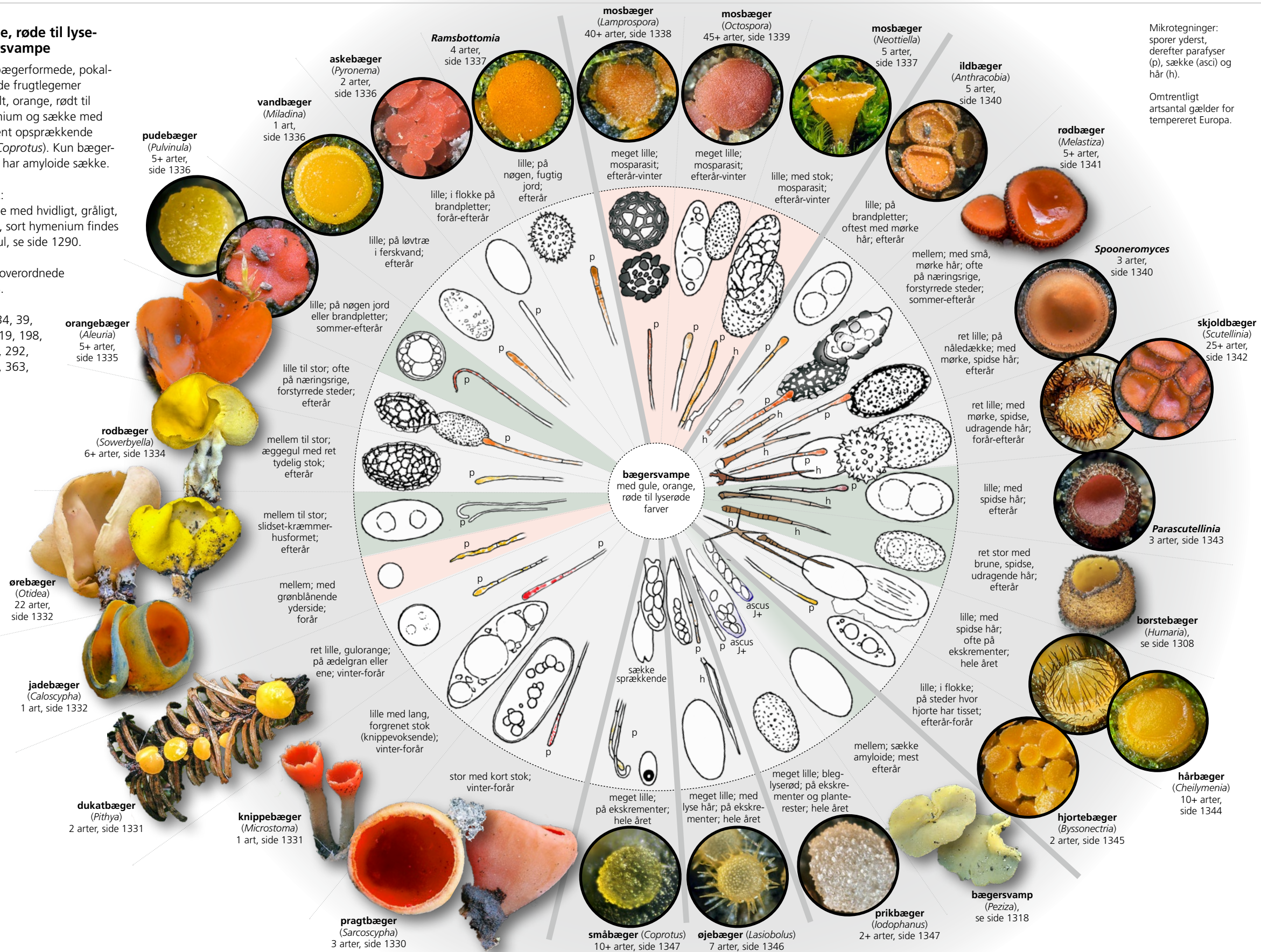
Gule, orange, røde til lyserøde bægersvampe

Svampe med bægerformede, pokalformede til flade frugtlegemer (apotecier), gult, orange, rødt til lyserødt hymenium og sække med låg eller sjældent opsprækkende (småbæger – *Coprotus*). Kun bægersvamp (*Peziza*) har amyloide sække.

LIGNENDE GRUPPER:
– bægersvampe med hvidligt, gråligt, brunligt, violet, sort hymenium findes i deres eget hjul, se side 1290.

Se i øvrigt det overordnede hjul, side 1278.

LITTERATUR: 33, 34, 39, 49, 73, 101, 119, 198, 199, 200, 233, 292, 359, 360, 361, 363, 364.

Mikrotegninger: sporer yderst, derefter parafyser (p), sække (asci) og hår (h).
Omtrentligt artsantal gælder for tempereret Europa.

orangebæger (*Aleuria*)
5+ arter, side 1335

rodbæger (*Sowerbyella*)
6+ arter, side 1334

ørebæger (*Otidea*)
22 arter, side 1332

jadebæger (*Caloscypha*)
1 art, side 1332

dukatbæger (*Pithya*)
2 arter, side 1331

knippebæger (*Microstoma*)
1 art, side 1331

pragtbæger (*Sarcoscypha*)
3 arter, side 1330

småbæger (*Coprotus*)
10+ arter, side 1347

øjebæger (*Lasiobolus*)
7 arter, side 1346

prikbæger (*Iodophanus*)
2+ arter, side 1347

bægervamp (*Peziza*)
se side 1318

hjørtbæger (*Byssonectria*)
2 arter, side 1345

hårbæger (*Cheilymenia*)
10+ arter, side 1344

børstebæger (*Humaria*)
se side 1308

Parascutellinia
3 arter, side 1343

skjoldbæger (*Scutellinia*)
25+ arter, side 1342

Spooneromyces
3 arter, side 1340

rødbæger (*Melastiza*)
5+ arter, side 1341

iildbæger (*Anthracobia*)
5 arter, side 1340

mosbæger (*Neottiella*)
5 arter, side 1337

mosbæger (*Octospora*)
45+ arter, side 1339

mosbæger (*Lamprospora*)
40+ arter, side 1338

Ramsbottomia
4 arter, side 1337

askebæger (*Pyronema*)
2 arter, side 1336

vandbæger (*Miladina*)
1 art, side 1336

pudebæger (*Pulvinula*)
5+ arter, side 1336

lille; i flokke på brandpletter; forår-efterår

lille; på nøgen, fugtig jord; efterår

meget lille; mosparasit; efterår-vinter

meget lille; mosparasit; efterår-vinter

lille; med stok; mosparasit; efterår-vinter

lille; på brandpletter; oftest med mørke hår; efterår

mellem; med små, mørke hår; ofte på næringsrige, forstyrrede steder; sommer-efterår

ret lille; på nåledække; med mørke, spidse hår; efterår

ret lille; med mørke, spidse, udragende hår; forår-efterår

lille; med spidse hår; efterår

ret stor med brune, spidse, udragende hår; efterår

lille; med spidse hår; ofte på ekskrementer; hele året

lille; i flokke; på steder hvor hjorte har tisset; efterår-forår

mellem; sække amyloide; mest efterår

meget lille; bleglyserød; på ekskrementer og plantester; hele året

meget lille; med lyse hår; på ekskrementer; hele året

meget lille; på ekskrementer; hele året

stor med kort stok; vinter-forår

lille med lang, forgrenet stok (knippevoksende); vinter-forår

ret lille, gulorange; på ædelgran eller ene; vinter-forår

mellem; med grønblående yderside; forår

mellem til stor; slidset-kræmmerhusformet; efterår

lille til stor; ofte på næringsrige, forstyrrede steder; efterår

lille; på nøgen jord eller brandpletter; sommer-efterår

lille; på løvtræ i ferskvand; efterår

Pragtbæger (*Sarcoscypha*) danner store, lysende cinnoberrøde eller sjældnere orange frugtleger med store, glatte, næsten cylindriske sporer. De er fremme vinter-forår og lever som nedbrydere på ved.

Krølhåret pragtbæger (*Sarcoscypha austriaca*) er en stor, cinnoberrød, sejkødet, stilket bægersvamp med en lidt lysere, tæt filt på ydersiden. Apoteciet er længe dybt bægerformet. Arten kan også optræde i en orange form. Hårene på ydersiden er i mikroskopet proptrækkeragtigt krøllede. Med 8-sporede, inamyloide sække. De farveløse sporer indeholder som levende mange dråber, og mange er indsinkne i enderne. De måler (22-)26-40(-50) x (11,5-)12-15(-16) µm. På løvtræsved (fx pil), ofte begravet i ± våd jord i skovmoser og krat.

Skarlagen pragtbæger (*S. coccinea* ▽) har ± rette hår. De levende sporer er mangedråbede med afrundede ender, mens de som døde kan få en anelse indsinkne ender. Den foretrækker tørre, kalkrige habitater og er især almindelig på bøg. *Sarcoscypha jurana* × (ej DK) har også rette hår, men to-dråbede sporer med afskårne eller lidt indsinkne ender. Den har en forkærlighed for lind.

Hist og her øst for israndslinjen, meget sjælden vest for; (november-) januar-april(-maj).

Morten Christensen

Thomas Læssøe

Skarlagen-pragtbæger (*Sarcoscypha coccinea*) er en cinnoberrød, ± stilket, sej bægersvamp med en lidt lysere, noget håret yderside. Hårene ses i mikroskopet som ± rette. Sporerne har mange små dråber, er typisk afrundede i enderne og måler (24,5-)27-43(-51) x (10-)11-14(-14,5) µm. På tør, kalkholdig jord, oftest på bøgeved, men også på andet løvtræ.

Krølhåret pragtbæger (*S. austriaca* △) har proptrækkeragtige hår og *S. jurana* × (DK) har to-dråbede sporer. Begge har sporer med afskårne eller lidt indsinkne ender.

Ret sjælden og meget lokal, kun øst for israndslinjen; (september-) februar-april.

Knippebæger (*Microstoma protracta*) er en imponerende, langstillet, nærmest tulipanagtig, cinnoberrød bægersvamp med en tandet, lidt håret apotecierand. Forekommer ofte i tætte klynger, hvor de enkelte bægers stokke nederst samles til en fælles stok. Sporerne er tykvæggede og meget store og måler ca. 40-45 x 15-20 µm. På jord fra ± begravede pinde på fed bund, fx tidvist oversvømmede elvlejer, ellesumpe m.v.

Ingen oplagte forvekslingsmuligheder.

Kun kendt fra et ældre bornholmsk fund – arten har en kontinental udbredelse; forår.

Jiří Polčák

Dukatbæger (*Pithya*) danner ret små, ± orange frugtleger med kuglerunde sporer. Nedbryder på nåletræer.

Lille dukatbæger (*Pithya cupressina*) er en lille orange, ± siddende bægersvamp med skarpt afsat rand og en lidt dunet, lysere yderside. De kuglerunde, dobbeltvæggede, glatte sporer måler 10-11 µm. På fastsiddende, døde kviste af især eksotiske ener i haver, sjældnere almindelig ene eller andre medlemmer af cypressfamilien.

Stor dukatbæger (*P. vulgaris* ▽) har større frugtleger, større sporer og gror typisk på ædelgran.

Formodentlig ret almindelig i det meste af landet; oktober-maj.

3 mm

Stor dukatbæger (*Pithya vulgaris*) er ret lille, gulorange, skiveformet, sejkødet bægersvamp med skarpt afsat rand. Ydersiden er noget lysere og fint håret mod basis. De 8-sporede sække er inamyloide; parafyserne har gult indhold. De kuglerunde, glatte, dobbeltvæggede sporer måler (11-)13-14(-15) µm; KOH opløser den ydre væg. Primært på nylig døde ædelgrangrene (også fastsiddende), sjældent på andre nåletræer.

Lille dukatbæger (*P. cupressina* △) har mindre frugtleger, lidt mindre sporer og gror primært på enekviste.

Ret almindelig over det meste af landet; december-april (-maj).

5 mm

Kødkernesvampe

En formgruppe bestående af svampe med små, ofte kugle- til flaskeformede frugtlegemer med en mundung (ostiole), hvorfra sporerne afskydes. Frugtlegemerne er i reglen relativt bløde (læderagtige) og er oftest kulørte eller hvidlige. Frugtlegemetypen kaldes for et peritecie, se side 30. Hos nogle arter sidder peritecierne frit mens de hos andre er indeholdt i et stroma (et fælleskød), som kan være resupinat, pudeformet eller kølleformet. Hos disse er overfladen prikket af mundingerne. Gruppens arter har meget ofte enten trådformede eller 2-cellede, ± hyaline sporer, der eventuelt kan brække itu i delsporer.

Mange arter i formgruppen er parasitter. Særligt iøjnefaldende er arterne af snylteskorpe (*Hypomyces*), der bl.a. omdanner de levende frugtlegemer af bl.a. skør- og mælkehatte til hårde, mumificerede hatte, samt snyltekøllerne, der parasiterer levende edderkopper, sommerfuglelarver og hjortetrøfler. Kernerør og meldrøjer afviger ved at leve som endoparasitter i levende græsser og halvgræsser.

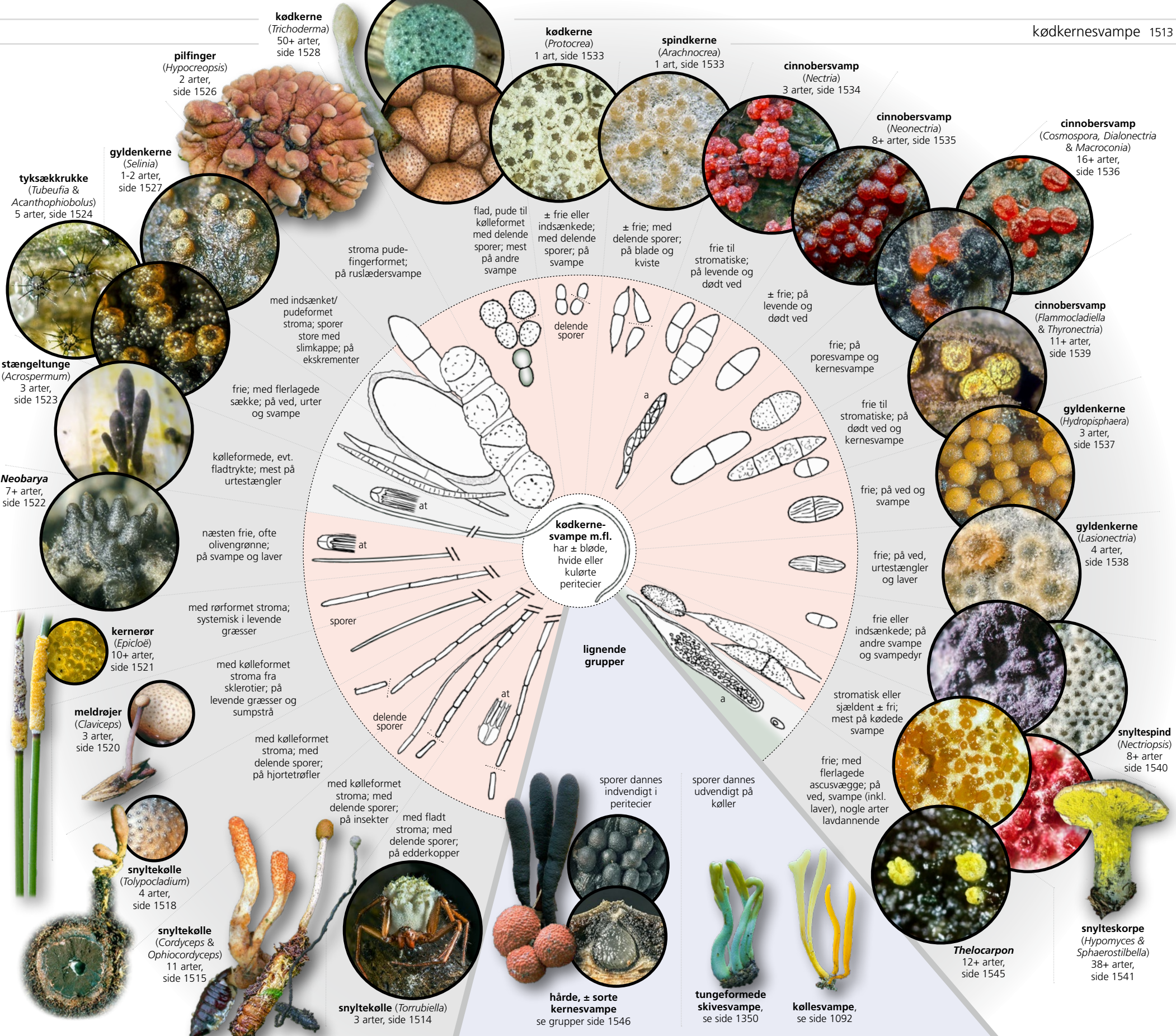
LIGNENDE GRUPPER:
 – der er en glidende overgang til de hårde, ± sorte kernesvampe, som også danner peritecier, se side 1546.
 – kødkernesvampe med kølleformede stromata kan ligne køllesvampe og tungeformede skivesvampe, men disse har et ydre hymenium og derfor en glat, ydre overflade uden mundingmærker, se side 1092 & 1350.

Se i øvrigt det overordnede hjul side 1510.

LITTERATUR: 48, 55, 60, 96, 106, 107, 128, 129, 131, 132, 175, 248, 274, 275, 278, 279, 280, 284, 302, 311.

Mikrotegninger:
 sporer yderst, derefter sække (asci: a) og toppe af sække (at).

Omtrentligt artsantal gælder for tempereret Europa.

pilfinger
(*Hypocreopsis*)
2 arter, side 1526

kødkerne
(*Trichoderma*)
50+ arter, side 1528

kødkerne
(*Protocrea*)
1 art, side 1533

spindkerne
(*Arachnocrea*)
1 art, side 1533

cinnobersvamp
(*Nectria*)
3 arter, side 1534

cinnobersvamp
(*Neonectria*)
8+ arter, side 1535

cinnobersvamp
(*Cosmospora, Dialonectria & Macroconia*)
16+ arter, side 1536

cinnobersvamp
(*Flammoclaidiella & Thyronectria*)
11+ arter, side 1539

gyldenkerne
(*Hydropsphaera*)
3 arter, side 1537

gyldenkerne
(*Lasionectria*)
4 arter, side 1538

snyltespind
(*Nectriopsis*)
8+ arter, side 1540

snylteskorpe
(*Hypomyces & Sphaerostilbella*)
38+ arter, side 1541

Thelocarpon
12+ arter, side 1545

tungeformede skivesvampe, se side 1350

køllesvampe, se side 1092

hårde, ± sorte kernesvampe se grupper side 1546

snyltekølle (*Torrubiella*)
3 arter, side 1514

snyltekølle (*Cordyceps & Ophiocordyceps*)
11 arter, side 1515

snyltekølle (*Tolypocladium*)
4 arter, side 1518

meldrøjer (*Claviceps*)
3 arter, side 1520

kernerør (*Epicloë*)
10+ arter, side 1521

Neobarya
7+ arter, side 1522

stængeltunge (*Acrospermum*)
3 arter, side 1523

tyksækkrukke (*Tubeufia & Acanthophiobolus*)
5 arter, side 1524

gyldenkerne (*Selinia*)
1-2 arter, side 1527

stroma pude-
fingerformet;
på ruslædersvampe

flad, pude til
kølleformet
med delende
sporer; mest
på andre
svampe

± frie eller
indsænkede;
med delende
sporer; på
svampe

± frie; med
delende sporer;
på blade og
kviste

frie til
stromatiske;
på levende og
dødt ved

± frie; på
levende og
dødt ved

frie; på
poresvampe og
kernesvampe

frie til
stromatiske; på
dødt ved og
kernesvampe

frie; på ved og
svampe

frie; på ved,
urtstængler
og laver

frie eller
indsænkede; på
andre svampe
og svampedyr

stromatisk eller
sjældent ± fri;
mest på kødede
svampe

frie; med
flerlagede
ascusvægge; på
ved, svampe (inkl.
laver), nogle arter
lavdannende

med indsænket/
pudeformet
stroma; sporer
store med
slimkappe; på
ekskrementer

frie; med flerlagede
sække; på ved, urter
og svampe

kølleformede, evt.
fladtrykte; mest på
urtstængler

næsten frie, ofte
olivengrønne;
på svampe og laver

med rørformet stroma;
systemisk i levende
græsser

med kølleformet
stroma fra
sklerotier; på
levende græsser og
sumpstrå

med kølleformet
stroma; med
delende sporer;
på hjortetrøfler

med kølleformet
stroma; med
delende sporer;
på insekter

med fladt
stroma; med
delende sporer;
på edderkopper

**lignende
grupper**

sporer dannes
indvendigt i
peritecier

sporer dannes
udvendigt på
køller

Edderkoppe-snyltekølle (*Torrubiella albolanata*) er en snyltekølle med et nærmest skorstensagtigt, hvidt stroma på kroppen af værten. De lysegule peritecier er ± nedsænkede og peger alle opad. De kegleformede mundingar ses tydeligt på toppen af det løst opbyggede stroma. Sække op til $340 \times 5,5 \mu\text{m}$ med en gennembrudt, lysbrydende top. Sporer trådformede og ± snoede i sækken, bryder op i delsporer $8,4\text{-}9,8 \times 1,4\text{-}1,5 \mu\text{m}$. På små edderkopper (muligvis udelukkende *Linyphiidae*) på sumpede steder med højt græs.

Torrubiella aranicida × (ej DK) forekommer på lidt større edderkopper og har mere spredte peritecier. De almindeligste svampe, man finder på døde edderkopper, tilhører skimmelsvampslægten *Gibellula*, især arten *G. pulchra* (se side 1630). Disse skimmelsvampe hører systematisk hjemme sammen med snyltekøllerne.

Rapporteret fra fire lokaliteter i Jylland; juni-oktober.

Snyltekøllerne *Cordyceps* og *Ophiocordyceps* danner kølleformede stromata fra insekter, de har slået ihjel (i tropenerne også fra andre lededyr, som fx edderkopper). Sporerne er ± trådformede og bryder efter frigørelsen op i delsporer. De har ofte asekuelle stadier, fx af formslægterne *Lecanicillium* ×, *Hirsutella* ×, *Isaria* (se side 1631), *Paraisaria* × og *Septofusidium* ×.

Puppe-snyltekølle (*Cordyceps militaris*) er en abrikosorange til rødorange, kølleformet snyltekølle med rødorange, indsænkede peritecier med koniske mundingar på overfladen. Der kan dannes et eller flere stromata fra værtsdyret. Sække cylindriske med en gennembrudt, lysbrydende top, ca. $300 \times 3\text{-}6 \mu\text{m}$. Sporer trådformede, brækker i delsporer, $4,5\text{-}5\text{-}7 \times 1,5 \mu\text{m}$. Det asekuelle stadie er en skimmelsvamp, der tidligere blev henført til formslægten *Lecanicillium*. På pupper og larver af natsværmere, både i skov og i åbne landskaber, fx ugødskede græsarealer.

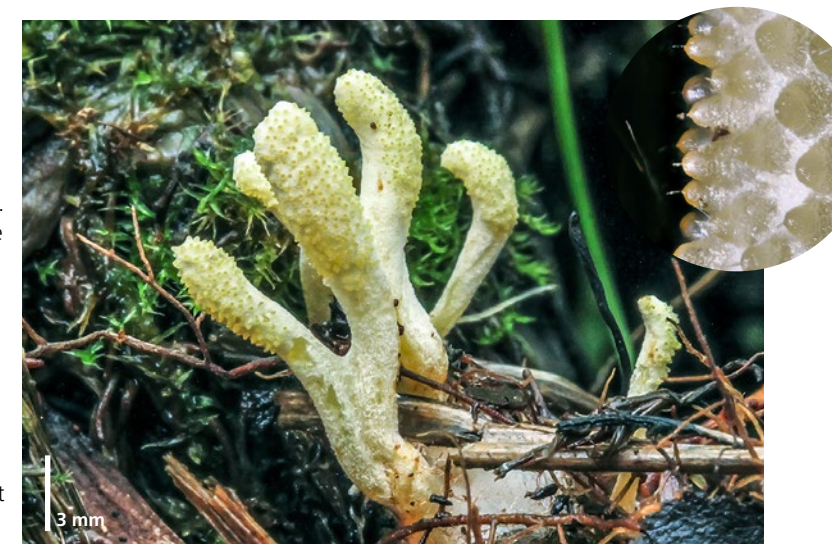
Der er ingen oplagte forvekslingsmuligheder; *C. bifusispora* ∇ er meget mere gul i farven; *C. memorabilis* × (muligvis dansk som asekuel) på billelarver kan dog ligne lidt.

Vidt udbredt og ret almindelig; (juli-) august-november (-december).

Bolasporet snyltekølle (*Cordyceps bifusispora*) er en smukt svovlgul til citrongul, enkelt eller tvedt snyltekølle med udstående, koniske periteciemundingar og en ret fremtrædende, lys, steril nedre del. Sække cylindriske, ca. $200\text{-}220 \times 3\text{-}11,5 \mu\text{m}$. Sporer trådformede med tenformede ender (bolaformede), krop ca. $145\text{-}220 \mu\text{m}$, ender tresæpterede, ca. $30 \times 1,6 \mu\text{m}$. Det asekuelle stadie hører til formslægten „*Septofusidium*“. På pupper og larver af natsværmere i ellesumpe m.v.

En let kendelig art, både makro- og mikroskopisk.

Meget sjælden, men nok også lidt overset; august-oktober.

Nordeuropas svampe omfatter over 2.800 arter af svampe fordelt på over 1.000 slægter. Slægterne er inddelt i 73 formgrupper, der hver indledes med et nydesignet bestemmelseshjul til intuitiv slægtsbestemmelse. Hver art illustreres og beskrives med bl.a. økologi, udbredelse og forvekslingsmuligheder.

Nordeuropas svampe er både ved sit omfang og ved de innovative bestemmelseshjul et banebrydende værk. Her gives offentligheden for første gang indsigt i både klassiske storsvampe og i de mere obskure svampegrunder som barksvampe, hængeskåle, rustsvampe, frynseskiver, nålesvampe, meldug og kernesvampe.

